

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Цанка Златева Попзлатева, СУ „Св. Кл. Охридски“

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 1. 2. Педагогика (Специална педагогика)

Автор: **Димитра Теофани Папандреу**

Тема: **„Нагласи и информираност на началните учители за симптомите и подходите за обучение при дислексия на развитието“**

Научен ръководител: **проф. дпн Цветанка Ценова**

Със заповед РД 38-461/ 25.09.2020 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ е открита процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Нагласи и информираност на началните учители за симптомите и подходите за обучение при дислексия на развитието“ за придобиване на образователната и научна степен ‘**доктор**’ по професионално направление 1. 2. Педагогика (Специална педагогика).

Автор на дисертационния труд е **Димитра Теофани Папандреу**, студент в докторантска програма „Специална педагогика“ на английски език в редовна форма на обучение, към ФНОИ на СУ. Научен ръководител е проф. дпн Цветанка Ценова, СУ „Св. Климент Охридски“, ФНОИ.

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита от катедра „Специална педагогика и логопедия“, ФНОИ, СУ „Св. Климент Охридски“.

Представеният от Димитра Теофани Папандреу комплект документи на хартиен носител и в електронен формат са в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и правилниците на висшите учебни заведения за неговото прилагане.

Автобиографични данни

Димитра Папандреу е придобила бакалавърска образователна степен по начална педагогика през 1993 г. в Солунския университет „Аристотел“, Гърция. През 2014 т. завършва магистърска програма в професионално направление „Физическа активност и рекреация“ в същия университет. Образователното ѝ развитие и професионалното изграждане продължава чрез курсове за следдипломна квалификация по Специална педагогика, Психологически науки и Административно обслужване на образованието. Придобила е ключови умения за използване на ИКТ и английски език. Димитра Папандреу има над 20-годишен педагогически опит като учител в началното образование и неговото администриране, което е индикатор за широк поглед върху методиката на преподаване и стиловете на учене, използвани от учениците в тази възраст.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертацията на Димитра Папандреу е разработена в областта на специалната педагогика и поставя важни проблеми, свързани с нуждата от обратна връзка и научна рефлексия на ефектите от социалната парадигма в образованието, реализирана чрез политиките и реформите в Гърция, провеждани активно от първото десетилетие на 21 в. И продължаващи до сега. Тя кореспондира с потребността от научна проверка на позитивните страни от приобщаващите стратегии, но също и от идентифициране на нерешените проблеми, към които следва да бъдат насочени усилията на научните изследвания и образователните практики в близката перспектива.

Тематиката за учителската компетентност, общообразователните подходи към учениците с проблеми в усвояването на училищни умения за учене е актуална в теоретичен, методологичен и научно-приложен аспект. Това е нова проблемна област за теорията на Специалната педагогика, тъй като фокусът се пренасочва към отговорностите на масовия учител за справяне с биологически детерминирани трудности и когнитивни различия на учениците с дислексия от началното и средното училище. Стартът в изясняване на социално-педагогическите фактори за придобиване на училищните умения за учене при този тип невроразвитийно нарушение е перспективна изследователска тенденция, подкрепена от пластичността на детския мозък и неговия потенциал да предефинира своите висши корови функции в условия на адекватна външната стимулация. Може да се очаква, че научното познание в това направление, ще стимулира търсенето и предлагането на нов тип съвместни дейности в ученическия клас, както и създаването на образователни ресурси, които стимулират силните страни на учениците с дислексия, ограничават техни когнитивни проблеми и е рискове за социоемоционалното им израстване.

Познаване на проблема

Структурата и съдържанието на теоретичната постановка и модел на дисертационното изследване са резултат от широко обхванат преглед на специализирана литература (цитирани са 295 източника). Анализирани и сравнявани са традиционни и съвременни позиции, системно и с творчески подход са предложени дискусии от ключово значение за научното познание относно специфичните нарушения в способността за учене като биологичен, психологичен и социален проблем. Това са базови индикатори за добро осъзнаване на проблема и компетентности в търсенето на неговите решения.

От позицията на добре аргументирания консенсус между съвременните изследователи, че водещ маркер за идентификация на учениците с дислексия е несъответствието между ниското равнище на училищните постижения и наличен интелектуален потенциал, както и от позицията на своя богат педагогически опит докторантката извежда ключови обобщения. Аргументирана е липсата на надежден оценъчен инструмент за идентифициране на дислексичната поведенческа симптоматика в образователната практика, а от друга страна - недостатъчната информираност на масовите учители за многообразните нейните проявления в училищна възраст. Тези находки пренасочват погледа към външни и обективни условия, които възпрепятстват възможността за правилен избор на масовите учители на комплекс от индивидуални и съвместни образователни дейности в класа, в които да включат учениците с дислексия.

Систематичният преглед, анализите на специализирана литература и направите обобщения са позволили на докторантката обосноваването да формулира главния изследователски въпрос на своя дисертационен труд, а именно как учителите от общообразователното училище концептуализират термините „дислексия на развитието“ или „специфично нарушение на способността за учене“. Добре се откроява изследователската теза, че понятието не е разкрито в пълнен му обхват в съзнанието на масовия учител, а това повлиява неговите нагласите към дефицитите и към възможностите на учениците с дислексия, както и образователни методи, които използва.

Методика на изследването

Доброто познаване на теоретичните концепции и резултатите от проведени емпирични проучвания в областта на разработваната тематика са послужили за добра основа на разработената методика на за емпирично изследване на проблема. Направеният избор на количествена стратегия в събирането на емпиричен материал е целесъобразен, тъй като подкрепя експлоративен тип изследвания за проучване нови или малко познати явления в социалната и образователната сфера.

Приложен е кроссекционен подход към избора на извадката от педагози, ангажирани с образованието на учениците с дислексия. Инструментариумът на изследването е разработен като добре синхронизиран комплекс от апробирани в изследователската практика структурирани оценъчни скали. Това осигурява системен подход към разкриване на учителското разбиране за специфично нарушение на способността за учение (дислексия на развитието) и нагласите към образователния потенциал на учениците с дислексия.

Комбинирането на метода на репрезентативните извадки със сравнителния метод на организация и използването на структурирани оценъчни скали е добър начин за постигане на статистически обосновани научни изводи. Ясно са дефинирани независимите и зависимите променливи на емпиричното изследването. Избраните и приложени дескриптивни статистически методи и методи на статистическия извод позволява гарантира надеждността на получените научни изводи.

Докторантката използва дедуктивни и индуктивни пътища в интерпретацията на емпиричните данни. Формулираната цел е декомпозирана в ясно формулирани хипотези, които задават структурата на търсените и представени.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията е разработена в съдържателен обем от 163 страници и добавени приложения. В структурно отношение се състои от Въведение, Теоретична част, обхващаща 2 глави, Изследователска част от 4 глави, Библиография. В библиографията са цитирани 295 заглавия на гръцки и латински и онлайн източници. Изследователските находки са обобщени чрез 28 таблици и 21 фигури, целесъобразно изнесени като заглавия в началото на труда. Приложенията отразяват съдържанието на използваните въпросници, списъка на графиките и списък на таблиците.

Първа глава е посветена на научната дискусия за изясняване на дефиницията на феномена „развитийна дислексия“ и „специфично нарушение на ученето“, неговата етиология, разновидности, биологичната и поведенческа симптоматика, динамиката в диагностични критерии, предлагани в медицински класификации на психичните нарушения и др.. Текстът насочва към спорове и научни разногласия, но също и към единомислие в това, че основен диференциално-диагностичен показател е разминаването между съхранен интелектуален капацитет и сериозен проблем в овладяването на четивна, писмена или математическа компетентност. С особена стойност се отличава анализът на специалните образователни потребности на учениците с дислексия от началното училище, интерпретирани като когнитивни и психосоциални по характер.

Втората глава насочва вниманието към динамиката на нагласи и разбирания за дислексия в детска възраст на учители от масовото училище, които търпят съществена промяна в хода на реформите за утвърждаване на приобщаващ тип образование. Разкритият параграф за операционализиране на понятията е изключително ценен, тъй като демонстрира научната и

критична позиция на докторантката към различните теоретични подходи и концептуализации на дислексията. От анализите на проведени проучвания по проблематиката в Европа и Гърция се аргументира очаквани по-нататъшни подобрения в представите и професионалните отношения на учителите от масовото училище към учениците с дислексия в контекста на новата отговорност, която поемат за посрещане на специалните образователни потребности в училищния клас. Отчетена е значимостта на фактора промени в законодателство на гръцката държава, който пряко засяга учениците с дислексия.

Втората част, посветена на собственото емпирично проучване, е логически обвързана с теоретичната постановка и произтичащия от нея главен изследователски въпрос, интерпретиран в седем аспекта.

В глава 3 „Методология“ са формулирани целта, задачите и пет основни хипотези. Обстойно е обоснован изборът на количествена стратегия за събиране на емпирични данни и тяхната статистическа обработка. Подробно са описани теоретичните основания на разработения изследователския инструментариум. Той е конструиран на базата на модел, приложен в три апробирани в изследователската практика структурирани въпросника - Wadlington and Wadlington (2005), Soriano-Ferrer and Echeagaray-Bengoia (2014), Gwernan-Jones and Burden (2009), които се отнасят до знанията убеждения и нагласи на учителите към дислексията. Въпросникът е структуриран в 7 части, всяка от които е насочена към диференцирани области.

Дизайнът на изследването изяснява диференциацията между представителна и непредставителна извадка, за да обясни избор на непредставителна за цялата популация учители извадка, но структурирана от две различни извадка – общи педагози и специални педагози. Обхванати са общо 204 учителя.

Четвърта глава излага тематично и в структуриран резултатите. След анализа на демографските характеристики на общо 204 учители, са представени данни за обобщената представа и знания на педагозите за дислексията, следват сравнителни анализи и извеждане на общите и различните моменти между общообразователните и специалните педагози. Систематично е проследено влиянието на независимите демографски фактори върху съдържанието и структурата на понятието за дислексия.

В подобна структура са представени резултатите относно личностните реакции на учителите към ученици с дислексия, учителските потребностите в образователните дейности с

тези ученици, нуждите от допълнителна квалификация, а накрая за нагласите на учителите към приобщаващото образование.

Петата глава предлага дискусия на собствените резултати, в съпоставителен план с скорошни изследвания в други образователни системи. Идентифицирани са редица сходни феномени. В обобщен вид са систематизирани аргументите, подкрепящи изходните хипотези.

Шеста глава е заключителната част, в която са включени общи и по-частни обобщения, препоръки към образователната практика и е систематизирани самооценката на научни приноси.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Считам, че получените резултати и тяхната дискусия са лично дело на докторантката и приемам самооценката на научните ѝ приноси. В този аспект потвърждавам, че тематиката е в нова научна област на Специалната педагогика и бих интерпретирала приносите на дисертацията три главни аспекта - теоретичен, методологичен и научно-приложен.

Теоретичните приноси виждам в разширяване на познанието за професионалното съзнание на учителската общност под влияние на приобщаващите политики и образователни практики, както и на по-частни демографски фактори. Получените резултати хвърлят светлина върху потенциала на социално-педагогическия фактор да се справи с когнитивните трудности на учениците с дислексия и да подкрепи тяхното личностно израстване.

Методологичните приноси могат да бъдат отнесени към разработената комплексна методология за изследване на ефектите от текущите образователните реформи. Моделът на конструирания инструментариум за оценка на учителските компетентности и нагласи към специфичните нарушения в способността за учене би могъл да се мултиплицира и за другите категории деца със специални образователни потребности.

Научно-приложната стойност на резултати от дисертационната разработка е безспорна във връзка с постигната обратна връзка за реалните ефекти от прехода към приобщаващо образование. Разкритите промени в съзнанието на учителската общност и тяхната готовност да се включат в подкрепата на специалните образователни потребности на учениците с дислексия са добър индикатор за напредъка в професионалното им развитие. Заедно с това, направеното обобщение за недостатъчна натовареност на тяхното разбирането за феномена дислексия е сигнал за неизползвани възможности да бъдат стимулирани когнитивните възможности на учениците с дислексия. Изследователските находки на дисертационния труд очертават също

необходимост от разширяване на професионалните познания за дислексия в университетската подготовка на учители.

Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката има 3 публикации, свързани с темата на дисертационния труд. Две от тях са представени като доклади в научни форуми и са публикувани в издадени сборници. Една от тях е включена като статия в научно списание.

Автореферат

Авторефератът отразява общата структура и съдържанието на дисертацията.

Критични забележки и препоръки

Критичните ми забележки са по отношение на формата, в която е представен авторефератът на български език. Считаю, че преводът от английски на български език е недостатъчно прецизен по отношение на специализираната научна терминология и това затруднява достъпа до същинските идеи на авторката. Безспорно е, че това не е пряко свързано с нейните компетентности, но авторефератът е първата официална и значима публикация в нейната научна кариера.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационната разработка постига теоретични, методологични и научно-приложни резултати, които оценявам като съществен принос в науките за образованието. Той е разработен в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Дисертационният труд е показателен за това, че докторантката **Димитра Теофани Папандреу** е постигнала значим напредък в своето развитие като изследовател на сложна и иновационна проблематика в областта на Специалната педагогика.

Като изразявам чрез рецензираните от мен дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси своята положителна оценка, предлагам на научното жури да присъди на **Димитра Теофани Папандреу** образователната и научна степен 'доктор' в професионално направление 1.2. Педагогика.

Рецензент:

проф. д-р Цанка Попзлатева

15.11.2020 г.